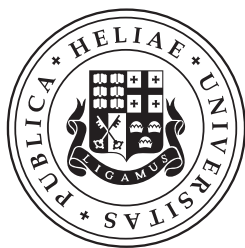

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საკლე წერეთლის ფილოსოფიის ინსტიტუტი

ფილოსოფიური ბიბლიოთეკა

საულ ა. კრიპკე

სახელდება და აუსილებლობა

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა
თბილისი 2014

ფილოსოფიური ბიბლიოთეკა

ISSN 1512-2042

სერიის რედაქტორი: **თამარ ცოფურაშვილი**

სერიის მე-3 წიგნი

NAMING AND NECESSITY

SAUL A. KRIPKE

სახელდება და აუცილებლობა

საშულ ა. კრიპკე

ინგლისურიდან თარგმნა

და კომენტარები დაურთო

თამარ ცხადაძემ

სამეცნიერო რედაქტორი

ლელა ალექსიძე

ყდის დიზაინი

თამარ ბასილია

კომპიუტერული

უზრუნველყოფა

ქეთევან გოგავა

გარეკანზე გამოყენებული ფოტო: ჟან (ჰანს) არპი, კოლაჟი შემთხვევითობის კანონების მიხედვით მოწესრიგებული კვადრატებით.

© 1972, 1980 by Saul A. Kripke

All rights reserved

ქართულ ენაზე თარგმანის გამოცემისა და გაყიდვის

ექსკლუზიური უფლება ვრცელდება მსოფლიო მასშტაბით.

ISBN 978-9941-18-217-4

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა
ქაქუცა ჩოლოყაშვილის 3/5, თბილისი, 0162, საქართველო

ILIA STATE UNIVERSITY PRESS
3/5 Cholokashvili Ave, Tbilisi, 0162, Georgia

სარჩევი

მთარგმნელის წინასიტყვაობა.....	vii
ს. ა. კრიპკე	
სახელდება და აუცილებლობა.....	1
წინათქმა	5
ლექცია I: 1970 წლის 20 იანვარი.....	34
ლექცია II: 1970 წლის 22 იანვარი.....	97
ლექცია III: 1970 წლის 29 იანვარი	143
დამატებები.....	209
კომენტარები	221
საძიებელი	230

მთარგმნელის წინასიტყვაობა

საულ კრიპკეს „სახელდება და აუცილებლობა“ ანალიზურ ტრადიციაში მომუშავე ფილოსოფოსების მიერ ერთსულოვნადაა აღიარებული მე-20 საუკუნის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ტექსტად. მის გამოქვეყნებას უკავშირებენ თავისებურ გარდატეხას, რომელსაც ფილოსოფიაში „მეტაფიზიკურ შემობრუნებას“ უწოდებენ. წიგნი ემყარება კრიპკეს მიერ 1970 წელს პრინსტონის უნივერსიტეტში ჩატარებული სამი ლექციის ჩანაწერს. ლექციების ჩანაწერი პირველად 1972 წელს გამოქვეყნდა დონალდ დევიდსონისა და გილბერტ ჰარმანის მიერ გამოცემულ კრებულში „ბუნებრივი ენის სემანტიკა“ (Semantics of Natural Language, edited by Donald Davidson and Gilbert Harman, Reidel, Dordrecht, 1972), ხოლო 1980 წელს დამოუკიდებელ წიგნადაც გამოიცა. კრიპკეს ტექსტმა გამოქვეყნებისთანავე უდიდესი რეზონანსი გამოიწვია. როგორც 1980 წლის გამოცემის რეცენზიაში რიჩარდ რორტი წერდა, მას ზოგი აღშფოთებით, ზოგი აღტაცებით, ზოგიც გაოცებით შეხვდა, თუმცა, არავინ დარჩენილა მის მიმართ ინდიფერენტული. მართლაც, ამ წიგნმა ფუნდამენტურად გარდაქმნა ფილოსოფიური დისკუსიები ყველა იმ თემაზე, რომელთაც ის ეხება.

წიგნის ცენტრალური თემაა საკუთარი სახელების მნიშვნელობა, რომელიც ენის ფილოსოფიის ერთ-ერთი საინტერესო პრობლემაა. თუმცა, თვალსაზრისს, რომელსაც კრიპკე პრობლემის საკუთარი გადაწყვეტის ჩარჩოდ ავითარებს, მნიშვნელოვანი შედეგები აქვს ბევრი მნიშვნელოვანი საკითხისთვის ენის ფილოსოფიის გარეთაც – ესენია მეტაფიზიკის, ეპისტემოლოგიის, მეცნიერების ფილოსოფიის, ცნობიერების ფილოსოფიის საკითხები. ის სიახლე, რის გამოც კრიპკეს წიგნი ესოდენ გავლენიანი აღოჩნდა, არის ალეთიკური მოდალობის (აუცილებლობა, შესაძლებლობა) მასში განვითარებული კონცეფცია. კრიპკეს შრომამდე ანალიზურ ფილოსოფიაში უფრო გავლენიანი პარადიგმა იყო

ექსტენსიონალიზმი, რომლის მიხედვითაც მოდალური, ზოგადად, ინტენსიონალური კონტექსტები ექსტენსიონალურ კონტექსტებზეა დაყვანადი; ხოლო რაც ასე დაყვანადი არ არის, ის ბუნებრივ ენაში არსებული უზუსტობების და ბუნდოვანების შედეგია და არც ფილოსოფიურადაა საინტერესო. ექსტენსიონალისტური პარადიგმის განვითარება ფრეგეს, რასელის, კარნაპის, გუდმენის, ქუაინის სახელებს უკავშირდება. ქუაინი, რომელიც მეოცე საუკუნის შუა წლებიდან უდავოდ ყველაზე გავლენიანი ფიგურა იყო ანალიზურ ფილოსოფიაში, განსაკუთრებით ცნობილია მოდალობის მიმართ თავისი სკეპტიციზმით. ამ ფონზე, კრიპკემ ჩამოაყალიბა მოდალობისა და შესაძლო სამყაროების სადა და ინტუიციურად ცხადი კონცეფცია, რომლითაც ანალიზურ ფილოსოფიას, შეიძლება ითქვას, აუცილებლობისა და შესაძლებლობის ცნებები დაუბრუნა. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ მოდალობისა და საკუთარი სახელების მნიშვნელობის შესახებ ანალოგიური იდეები კრიპკეზე დაახლოებით 20 წლით ადრე განავითარა რუთ ბარქან მარკუსმა; შესაძლო სამყაროების საკუთარ კონცეფციას კრიპკეს პარალელურად ავითარებდა დევიდ ლუისიც. თუმცა, ფაქტია, რომ კრიპკესეული ფორმულირება ყველაზე ეფექტური აღმოჩნდა ანალიზურ ფილოსოფიაში მოდალობის „დემარგინალიზაციის“ თვალსაზრისით.

კრიპკე თავის წიგნში აკრიტიკებს საკუთარი სახელების მნიშვნელობის „დესკრიპტივისტულ“ თეორიას, რომლის ვერსიებადაც მიიჩნევს ფრეგეს, რასელის, ვიტგენშტაინის, სერლის თვალსაზრისებს. ამ თეორიის მიხედვით, საკუთარ სახელთან დაკავშირებულია გარკვეული დესკრიფცია (ან დესკრიფციების კლასტერი), როგორც მისი საზრისი; და ეს დესკრიფცია განსაზღვრავს, თუ რას ასახელებს სახელი – რა არის მისი რეფერენტი: სახელის რეფერენტია ის უნიკალური ობიექტი, რომელიც მასთან დაკავშირებულ დესკრიფციას აკმაყოფილებს. ამ თვალსაზრისის საპირისპიროდ, კრიპკე ამტკიცებს, რომ სახელი თავის რეფერენტს

ასახელებს მაშინაც, თუნდაც აღმოჩნდეს, რომ ეს საგანი არ აკმაყოფილებს დესკრიფციას, რომელიც სახელთანაა დაკავშირებული. მაგალითად, ყველაფერი იქიდან, რაც ჩვენ არისტოტელეს შესახებ ვიცით, მცდარიც რომ აღმოჩნდეს, სახელის „არისტოტელე“ რეფერენტი მაინც იქნება ის კონკრეტული ადამიანი, რომელიც ჩვენ გვყავს მხედველობაში, როცა არისტოტელეზე ვლაპარაკობთ. ამით კრიპკეს შემოაქვს ხისტი აღმნიშვნელის ცნება – ეს არის აღმნიშვნელი, რომელიც მოცემულ ობიექტს ასახელებს ყველა შესაძლო სიტუაციაში (შესაძლო სამყაროში), რომელშიც ეს ობიექტი არსებობს. საკუთარი სახელები, კრიპკეს თანახმად, ხისტი აღმნიშვნელებია. მათგან განსხვავებით, არახისტი აღმნიშვნელის რეფერენტი სხვადასხვა შესაძლო სამყაროში შეიძლება სხვადასხვა იყოს. სწორედ ასეთი, არახისტი აღმნიშვნელებია დესკრიფციები. მაგალითად, დესკრიფცია „ალექსანდრე მაკედონელის მასწავლებელი“ აქტუალურ სამყაროში, რამდენადაც ჩვენ ვიცით, აღნიშნავს არისტოტელეს. მაგრამ შესაძლოა ფილიპეს თავისი ვაჟის განათლება სხვისთვის მიენდო და მაშინ (ამ შესაძლო სიტუაციაში ანუ ამ შესაძლო სამყაროში) ამ დესკრიფციის რეფერენტი ეს სხვა ადამიანი იქნებოდა.

მაშინ რა აკავშირებს სახელს თავის რეფერენტთან? ამ კითხვაზე საპასუხოდ კრიპკე ავითარებს კაუზალურ თეორიას: სახელი საგანზე რეფერირებს იმ მიზეზშედეგობრივი კავშირების ძალით, რომელიც მოსაუბრეთა საზოგადოების გავლით დამყარდა სახელსა და საგანს შორის. ამ კავშირის დამყარებაში შეიძლება დესკრიფციები გარკვეულ როლს ასრულებდეს, მაგრამ ეს როლი არ არის რეფერენციის აუცილებელი ან საკმარისი პირობების, სახელის საზრისს მოცემა; არამედ, ეს არის რეფერენციის დაფიქსირება. მაგალითად, დესკრიფცია „ალექსანდრე მაკედონელის მასწავლებელი“ შეიძლება მონაწილეობდეს ჩვენ მიერ სახელის „არისტოტელე“ სწავლაში – მისი რეფერენტის დადგენაში, მაგრამ თუ აღმოჩნდა, რომ არისტოტელე არ ყოფილა ალექსანდრეს მასწავ-

ლებელი, ამით სახელის „არისტოტელე“ მნიშვნელობა კი არ შეიცვალა ჩვენთვის, არამედ რალაც ახალი გავიგეთ არისტოტელეს შესახებ – გავიგეთ, რომ ის, თურმე, არ ასწავლიდა ალექსანდრეს.

ხისტი აღმნიშვნელების კრიპკესული კონცეფციის არსებითი ასპექტია ის, რომ კრიპკე მას განავრცობს ზოგად სახელებზეც, როგორებიცაა, მაგალითად, ნივთიერებათა სახელები (ოქრო) ან ბიოლოგიური სახეობების სახელები (ვეფხვი) – ე. წ. ბუნებრივი გვარების სახელებისთვის. ზუსტად ისევე, როგორც ცალკეული ინდივიდის საკუთარი სახელის შემთხვევაში დესკრიფცია მხოლოდ აფიქსირებს რეფერენტს და შეიძლება მცდარი აღმოჩნდეს, ამ ზოგადი სახელების შემთხვევაშიც, დესკრიფციული შინაარსი (რომელიც ფილოსოფიურ ტრადიციაში შესაბამისი ცნების, ანუ სახელის საზრისის განმსაზღვრელად მოიაზრებოდა), შეიძლება მცდარი აღმოჩნდეს მოცემული სახელით აღნიშნული ბუნებრივი გვარისთვის. მაგალითად, ის ცოდნა, რაც ოქროს ცნებაში საუკუნეების წინ მოიაზრებოდა, შეიძლება მცდარი აღმოჩნდეს, მაგრამ სიტყვა „ოქრო“ მაინც აღნიშნავდეს (ხისტად) სწორედ იმ ბუნებრივ გვარს, რომელსაც ის ძველადაც აღნიშნავდა და რომლის შესახებ ძველების ცოდნაც აღმოჩნდა მცდარი.

ხისტი აღმნიშვნელების იდეას მიყვავართ სხვა მნიშვნელოვან ფილოსოფიურ კონცეფციასთან – საგნის არსებითი და შემთხვევითი თვისებების განსხვავებასთან. განა შეიძლება, რომ ნებისმიერი დესკრიფცია, რომელიც ჩვენ სახელის სწავლისა და გამოყენების პროცესში მასთან დაკავშირეთ, მცდარი აღმოჩნდეს? მაინც შეიძლება ვთქვათ, რომ მოცემული ობიექტი არისტოტელეა, თუკი ყველაფერი, რაც ჩვენ არისტოტელეს შესახებ ვიცით, მისთვის მცდარი აღმოჩნდება? კრიპკეს პასუხი ამ კითხვაზე ორმაგია: არისტოტელეს ზოგიერთი თვისება ისეთია, რომ მათ გარეშე არც ერთი საგანი არ იქნებოდა არისტოტელე. ეს მისი არსებითი თვისებებია. ასეთია, მაგალითად, ის, რომ არისტოტელე ადამიანია, რომ ის კონკრეტული გამეტებისაგან წარმოიშვა და სხვა. მეორე

მხრივ, ჩვენი ცოდნის დონე შეიძლება ისეთი იყოს, რომ ჩვენს დესკრიფციებში მოცემული არ იყოს საგნის არც ერთი არსებითი თვისება – ამ აზრით შესაძლებელია, რომ ყველა ჩვენი დესკრიფცია მცდარი აღმოჩნდეს საგნისათვის, რომელზეც ვრეფერირებთ.

რა განსაზღვრავს იმას, თუ რომელია არსებითი (აუცილებელი) და რომელი – შემთხვევითი საგნის თვისებებიდან? ამ კითხვაზე კრიპკეს პასუხია, რომ ეს საგნების შესახებ მეცნიერული ცოდნის საკითხია. ასე მივდივართ კრიპკეს თვალსაზრისის კიდევ ერთ საინტერესო ასპექტთან: აუცილებლობა კრიპკესთვის მეტაფიზიკური ცნებაა და არ არის დამოკიდებული ეპისტემოლოგიურ ან ლინგვისტურ ვითარებებზე. აუცილებელი ჭეშმარიტებები მისთვის სამყაროს შესახებ ჭეშმარიტებებია და ემპირიულად შეიმეცნება. ამით კრიპკე ემიჯნება ანალიზური ფილოსოფიის ძველ ტრადიციას, რომლის მიხედვითაც აუცილებლობის, აპრიორულობისა და ანალიზურობის ცნებები ექსტენსიით ერთმანეთს ემთხვევა. მისი კონცეფციის მიხედვით, ზოგიერთი შემთხვევითი ჭეშმარიტება შეიძლება აპრიორულად ვიცოდეთ, ხოლო ბევრი აუცილებელი ჭეშმარიტება მხოლოდ აპოსტერიორულადაა შეიმეცნებადი.

კრიპკეს თვალსაზრისის ეს შეჯამება, რასაკვირველია, ძალიან ზედაპირულია. მკითხველი ბევრ სხვა საინტერესო იდეას და ფაქიზ ნიუანსს აღმოაჩენს წიგნის გვერდებზე. იმედი მაქვს, კრიპკესათვის დამახასიათებელი თხრობის ნათელი და უშუალო სტილი მის აზრებს მისაწვდომს გახდის ყველასთვის, ვისაც აინტერესებს ფილოსოფიის მარადიული პრობლემები, რომლებიც ამ წიგნშია განხილული.

წიგნის ქართული თარგმანი შესრულდა სავლე წერეთლის სახელობის ფილოსოფიის ინსტიტუტის მთარგმნელობითი პროგრამის ფარგლებში. სასარგებლო რჩევებისათვის დიდ მადლობას ვუხდით თარგმანის სამეცნიერო რედაქტორს, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის უნივერსიტეტის პროფესორს, ლელა ალექსიძეს. გარდა სამეცნიერო რედაქტირებისა, მან მნიშვნელოვანი როლი

შეასრულა თარგმანის ქართულ ენაზე გამართვაში. ასევე დიდ მადლობას ვუხდით თავისუფალი უნივერსიტეტის ასოცირებულ პროფესორს, დავით გაბელიას, რომელმაც საგულისხმო რჩევები მომცა რამდენიმე ლოგიკური და მათემატიკური ტერმინის ქართული შესატყვისის მოძებნისთვის.

თამარ ცხადაძე

თბილისი, 2014

საულ ა. კრიპკე

სახელდება და აუცილებლობა

S. A. Kripke

NAMING AND NECESSITY

წინათქმა

თავიდან ვაპირებდი, „სახელდება და აუცილებლობა“ მნიშვნელოვნად შემესწორებინა და შემევესო. დიდი დრო გავიდა და მივხვდი, რომ ნებისმიერი სერიოზული შესწორება ან გავრცობა განუსაზღვრელი ხნით გადაავადებდა „სახელდება და აუცილებლობის“ დამოუკიდებელი, ნაკლებ ძვირადღირებული გამოცემის გამოსვლას. მეტიც, როცა გადასინჯვას ეხება საქმე, ნაშრომის თავდაპირველი ფორმით – ყველა მისი ღირსებით თუ ნაკლით – შენარჩუნების გასამართლებლადაც შეიძლება ითქვას რალაც. ამდენად, ახლანდელი გამოცემისთვის შესწორების ძალიან კონსერვატიული სტრატეგია ავარჩიე. შევასწორე აშკარა ტიპოგრაფიული შეცდომები და შევიტანე მცირე შესწორებები, რათა სხვადასხვა წინადადება და ფორმულირება უფრო ნათელი გამეხადა.¹ ჩემი კონსერვატიული სტრატეგიის კარგი მაჩვენებელია 56-ე შენიშვნა. ამ შენიშვნაში შევასწორე ასოების გამოყენებით ობიექტების ნომენკლატურა, რომელიც პირველ გამოცემაში გაუგებარი მიზეზების გამო დამახინჯებულია; მაგრამ არაფერი ვთქვი იმაზე, რომ ამ შენიშვნაში წარმოდგენილი არგუმენტი ახლა ისეთი პრობლემების მქონედ მეჩვენება, რომლებსაც ვერ ვამჩნევდი მისი წერისას და რომლებიც, სულ მცირე, დამატებით განხილვას მოითხოვს.²

1 მაღლობას ვუხზი მარგარეტ გილბერტს რედაქტირებაში გაწეული ფასდაუდებელი დახმარებისთვის.

2 მართალია, დრო არ მქონდა იმისთვის, რომ ამ შენიშვნის ნათან სელმონისეულ კრიტიკას (*Journal of Philosophy* (1979), გვ. 703-725) საფუძვლიანად გავცნობოდი, ასე მგონია, რომ ეს კრიტიკა მიმართულია არგუმენტზე, რომელიც, თუმცა კი უკავშირდება ჩემსას, მაგრამ არ არის იგივე; მასში არგუმენტის ისეთი რეკონსტრუქციაა მოცემული, რომელიც ჩემს ზუსტ განზრახვას არ შეესაბამება და ჩემს არგუმენტს ზედმეტად სუსტად წარმოაჩენს. გარდა ამისა, ვფიქრობ, მე არ მქონია იმის ამბიცია, რომ ამ მოკლე შენიშვნაში, მხოლოდ „რეფერენციის თეორიის საფუძველზე“, მკაცრად დამესაბუთებინა ესენციალიზმი. ეს შენიშვნა იმდენად შეკუმშულია, რომ იოლად შეიძლება, მკითხველები დეტალების სხვადასხვაგვარ რეკონსტრუქციამდე მისულიყვნენ.